

АНГЕЛИТЕ НА ЯРОСЛАВ САЙФЕРТ¹

Иржи Опелик

Институт за литература, Чешка академия на науките

Иржи Опелик. Ангелы Ярослава Сейферта

В статье игнорируется литературно-исторический контекст, поскольку она направлена на раскрытие внутренней логики творчества автора через сильное присутствие образа ангела в поэзии Ярослава Сейферта. Появление ангелов в его образном мире в дебютном сборнике *Город в слезах* (*Město v slzách*, 1921) можно объяснить идеологической связью, которую многие писатели того времени проводили между ранним христианством и мечтой о революционных изменениях. С другой стороны, склонность Сейферта к молитвенному жанру естественным образом привлекает некоторые библейские персонажи, но наполняет их другим, более земным смыслом. Постепенно в его поэтику входят непокорные или падшие ангелы, ангелы мстители. В его стихах 60-х ангелы уже несут на своих плечах тяжелую смертную судьбу.

Ключевые слова: Ярослав Сейферт, ангелы, христианство, приземленность, неподчинение, смертность

Jiří Opelík. Jaroslav Seifert's Angels

The article ignores the literary-historical context, as it aims to discover the inner logic of the strong presence of the image of the angel in the poetry of Jaroslav Seifert. The appearance of angels in his debut collection *City in Tears* (*Město v slzách*, 1921) can be explained by the ideological connection that many writers at the time made between early Christianity and the dream of revolutionary change. On the other hand, Seifert's penchant for the prayer genre naturally evokes certain biblical characters, but he fills them with a different, more earthly meaning. Gradually, the disobedient or fallen angels, the angels avengers, entered his poetics. In his poetry of the 1960s, angels already carry the heavy mortal fate.

Key words: Jaroslav Seifert, angels, Christianity, earthliness, disobedience, mortality

В книгата на Александер Стих „Облечена в светлина“ на Сайферт (*Seifertova Světlem oděná*, 1998) на стр. 112 четем: „Мотивът за ангела,

¹ Чешката публикация на статията беше любезно предоставена от нейния автор: Jiří Opelík. Seifertovi andělé. // *Česká literatura*, Vol. 47, No. 5, 1999, 514 – 517. – Б. ред.

който е един от често срещаните у Я. Сайферт, заслужава специален анализ...“.

Предизвикателството е основателно, ангелът в действителност принадлежи – според точно намерения от Фр. К. Шалда термин – към „образните априоризми“ на Сайфертовата поезия от самото ѝ начало до нейния край. Форматът на настоящия текст, в който трябва да се вместя, естествено не ми позволява да приложа лингволитературния подход на Ал. Стих, който в разглежданите мотиви намира следите на техните разнообразни първообрази и по този начин ги представя като отделни брънки от определени иманентни верижно свързани мотиви. Вместо центробежния метод, който подчертава външните връзки на творчеството, за да го заплете в паяжината на литературния и културноисторическия контекст, тук избирам центростремителния метод, като насочвам вниманието върху вътрешните връзки, а по този начин и върху вътрешната логика на авторовото творчество.

В дебютната стихосбирка *Град в съзвучие* (*Město v slzách*, 1921) множество Сайфертови ангели излизат на сцената като представители на една-единствена група – библейската (от Стария и от Новия завет), и те са равнопоставени с Бог, Мойсей, пророк Иеремия, Христос, евангелистите, Богородица, св. Вероника, дъщерята на Иаир² и др.; затова изобщо не може да се свърже с Я. Сайферт предположението на В. Незвал, според което ангелите са се появили в чешката поезия в началото на 20-те години на ХХ в. под влияние на още непереведеното на чешки стихотворение на Г. Аполинер *Белият сняг* (фр. *La blanche neige*; чеш. *Bílý sníh*), достигнало чрез посредничеството на Калиста³. При Я. Сайферт става дума не за повърхностно, а за структурно възприемане. По това време повсеместно усещаната идеологическа близост на християнството (особено на ранното християнство) с желаната революция, с личната нагласа („Бях още млад, когато открих в Стария завет...“⁴) и със спонтанната склонност към молитвения жанр отвеждат Я. Сайферт en gros и en détail към определени персонажи и истории от

² Иисус връща към живота мъртвата дъщеря на Иаир – началника на синагогата (Марко 5:22 – 43). – Б. ред.

³ Зденек Калиста (Zdeněk Kalista, 1900 – 1982) – чешки литературен историк, критик и преводач на френска литература, включително на Аполинер. Авторът на статията има предвид казаното от Незвал в неговата мемоарна книга *Из моя живот*: „Би било интересно да се изследва с научен подход откъде идва този интимен глас в стиховете на някои поети от 20-те години, който е пълен с деминутиви и с ангели. [...] Струва ми се, че съм обективен, когато изразявам предположението, че инициатор на тази тоналност у нас беше Зденек Калиста“ (Незвал 1965: 78). – Б. ред.

⁴ „Byl jsem ještě mlád, když jsem objevil ve Starém zákoně...“, вж. стихотворението *Изгубеният рай/Ztracený ráj*. – Б. а.

Библията, включително към нейната образност и фразеология, при което Сайферт очевидно е разчитал на несъмнената читателска осведоменост. Затова също така, за да заяви, че революцията в крайна сметка е превъзможване на християнството, понякога той преобразява значенията на отделни библейски цитати и парафрази (което всъщност вече е направил в стихотворението *Екранът в киното* (*Plátno v kinu*) с позоваване на *Сватбени ризи* (*Svatební košile*) на К. Я. Ербен) с увереността, че читателят ще разчете тези трансформации и ще ги разбере по очаквания от него начин. Например известният цитат от Евангелието: „Остани с нас, понеже е привечер, и денят се превали“ (Лука 24:29)⁵, при Я. Сайферт в стихотворението *Изпята молитва* (*Zpívaná modlitba*) звучи така: „О, Господи, остави ни, виж, вече става късно“ („Ó Pane, opust' nás, hle, už se připozdívá“). Я. Сайферт прилага същия подход в първата си стихосбирка и към ангелите: в стихотворението *Молитва на тротоара* (*Modlitba na chodníku*) ангелът пазител съвсем по светски маниер се захласва по лакомствата и забравя да пази своя довереник; в стихотворението *Добрата вест* (*Dobrá zvěst*) вместо „Слава във висините Богу, и на земята мир“⁶, между човеците *благоволение!*“ (Лука 2:14) хорът на ангелите пее: „Слава, слава във висините богу, / а на хората по земята – революция“ („Sláva, sláva na výsostech bohu / a na zemi lidem revoluce“); а *горчивата* чаша (*kalich trpkosti*), която ангелът помага на Христос да носи в Гетсиман⁷, в стихотворението *Гетсиманската градина* (*Getsemanská zahrada*) е променена в чаша на *радостта* (*kalich radosti*) и чаша на *свещения плам* (*kalich posvátné horoucnosti*). Ангелите в *Град в сълзи* са свързани с библейската традиция, но авторът ги прави поземни, а понякога чрез тях дори приветства идването на новия свят, от който обаче те, подобно на боговете, трябва да изчезнат.

След дебютната си стихосбирка Я. Сайферт вече не прилага идеологическа трактовка на ангелите като редови членове на широко представената група от библейски персонажи. Той го прави не само за да угоди на критиката, която го упреква в прекалено често използване на „християнския речник на евангелията“ (И. Хора) или на „твърде специфични библейски“ образи (И. Волкер), а най-вече заради това, че се е променила и деидеологизирала самата му поезия. Затова във втората авторова сти-

⁵ Българските цитати са по Синаodalното издание на Библията. – Б. ред. „Zůstaň s námi, nebo se již připozdívá“ (L 24: 29). – Б. а.

⁶ „Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj, lidem dobrá vůle“ (L 2:14). – Б. а. Отбелязани-те с курсив думи и изрази са на автора на статията. – Б. пр.

⁷ „И Той се отдели от тях до един хвърлей камък, па преклони колене и се молеше, / като казваше: Отче, да пеше да отклониш от Мене тая чаша! Но нека бъде не Моята воля, а Твоята. И яви Му се Ангел от небето и Го подкрепяше“ (Лука 22:41 – 43). – Б. ред.

хосбирка *Самата любов*⁸ (*Samá láska*, 1923) ангелът се появява на едно-единствено място, при това с нова роля в образната игра:

na nebi jako červení andělé
létaly plamenné šrapnelý z ocele

Sloky milostné

(летят пламенни шрапнели от стомана / на небето като червени
ангели)

Любовни строфи

Метафоричните ангели владеят поетичното поле на Я. Сайферт чак до края на 20-те години на ХХ в. и не изчезват от поезията му дори и след като се преобразяват в нова метаморфоза.

Тази метаморфоза е определяща за дълъг период от време, който започва със стихосбирката *Ябълка от скута* (*Jablko z klína*, 1933). Новото, от една страна, е разширяването на ангелския състав с непокорни или паднали ангели, а по-късно (във връзка с историческата национална трагедия) – с отмъстителни или злосторни ангели, от друга – обективизирането и про-изтичащата от това символика на ангелите, предразполагащи към тяхното уединяване. Ангелите в стиховете сега участват във всяка една ситуация като независими действащи лица, равноправни с останалите участници... Въпреки че представителите на светата обител отново навлизат в Сайфертовата поезия от 30-те и 40-те години, например Христос и Дева Мария, както и различни нови светци, свързани с Чехия и Прага, този път ангелите на поета не са едно семейство с тях, както е в първата му стихосбирка. Определителното на ангелите в статуи (в стихотворенията *На девойката, която живее до гробището*/*Dívce, která bydlí u hřbitova*, *Победеният ангел*/*Poražený anděl*, *При пражката Лопета*/*U pražské Lorety*) показва в по-широк смисъл проникването на изкуството в творчеството на Я. Сайферт след периода, който всъщност оповестява края на изкуството. А символиката на ангелите е непосредствено свързана с техните крила:

Stáří jde teskně o holi,
hůl se však změni v cokoli
tou věčně fantastickou hrou,
třeba i v křídla anděla,
která se k letu otevrou
bez bolesti a bez těla

Proměny

⁸ *Samá láska* – заглавието на втората стихосбирка на Я. Сайферт, е преведена като *Само любов* в: <<https://literaturesviat.com/?p=72554>>, и като *Самата любов* от Вълго Раковски в: Раковски, В. *Чешики поети. Портрети*. София: ИА „А“⁶, 2007, стр. 118. – Б. пр.

(Старостта върви унило с бастуна, / бастунът се променя в какво ли не /
чрез онази вечно фантастична игра, / може и в крила на ангел, / които ще
се отворят за полет / без болка и без тяло (*Промени*).

Чрез тази символика образът на ангела видимо съпътства основната насока на Сайфертовата поезия, която винаги представлява въздигане по вертикалната ос, възвисяване, излитане, надмогване, преливане на реалното с надреалното. Основният образен априоризъм, означаващ надреалното у Я. Сайферт, впоследствие стават крилата, но те всъщност се отделят от гърбовете на ангелите – от този момент без съмнение можем да долавяме премълчаното определение „ангелски“. Едва след това в авторската поезия могат да се родят ангелите без крила: или за да символизират проявление на разрухата: комините на фабриките, затворени заради кризата, се издигат *като ангели без крила / в пурпурна локва (jak v rudém tratolišti / anděle bez křídla)* в стихотворението *Фабрики сред пролетния пейзаж (Továrny v jarní krajině)*, или за да символизират безграничната сила, която преодолява безкрилието (напр. в стихотворението *При празжката Лопета/U pražské Lorety* тази сила е любовта).

Като цяло ангелите при Сайферт обитават две основни места: те са край трона господен и на земята като божи пратеници. По този признак сякаш се разграничава ролята на ангелите (ако оставим настрана тяхната все така активна метафорична функция) и в последните шест Сайфертови стихосбирки (първата от този зрял период е *Концерт на остров/Konzert na ostrově*, 1965). Ангелите на земята отново символизират ценности, които въздигат тежката земна участ: поезията (стих. *Ретранслационна кула/Retranslační věž*), музиката (стих. *Нощно дивертименто/Noční divertimento*), любовта (стих. *На никого досега не съм го казал/Nikomu jsem o tom dosud nevyprávěl* за стълбата на Яков, наричана още „ангелска“). Знаково в това отношение е стихотворението *Битката с ангела⁹ (Zápas s andělem)*, основано на мотива за битката на Яков с Ангела Господен (който според Гуардини (1998: 10) е „Господ Бог и ангелска същност, взети заедно“) с поанти типично Сайфертови: любовта без крила е нищо, само окрилената любов е благословена. Ангелите на небето пък за Я. Сайферт са знак за нещо, което не съществува. Поетът е имал нужда от тях, за да създаде негатив, в противовес на който, предчувствайки приближаващата смърт, да произнесе аксиомата на собствения си живот, да заяви (подобно на К. Х. Маха) своята принадлежност към земята. Такъв е в известен смисъл тъжният край на

⁹ Стихотворението е преведено от Вълчо Раковски със заглавие *Бой с ангела* и е представено в рубриката „Преводчески ракурси“. – Б. ред.

ангелите на Сайферт: авторът парадоксално се отдръпва от тях и ги отрича:

Ti mrtví jsou tam schouleni,
až otevře se nebe. A také čekají.
Na hláhol andělských trub,
na poslední soud a boží spravedlnost.
Tedy vlastně na nic.¹⁰

(Мъртвите са се сгушили там, / докато небето се отвори. И също чакат. / Повикване от ангелски тропети, / последния съд и божата справедливост. / Значи всъщност нищо не чакат.)

Ян Зързави, Ангел, 1925

¹⁰ Цитираните стихове са от стихотворението *Погребален марш (Marche funèbre)* от стихосбирката *Халеева комета (Halleyova kometa, 1967)*. – Б. ред.

Р. Гуардини изказва недоволството си от съвременната естетизация на ангелите, която днес хората често възприемат като учение за ангелите. Смятам например, че ангелският финал на Сайфертовото стихотворение *Преклонение пред Владимир Холан* (*Poctu Vladimíru Holanovi*, написано на 10.4.1980 г.¹¹) доказва, че двата подхода не се изключват взаимно и дори че суверенното (нерелигиозното) изкуство е в състояние да подкрепи и личната религиозност:

Smrt chtěla od něho pokoru,
pokoru však neznal
a do poslední chvíle
bojoval se smrtí zuřivě.

Anděl, který mu pozvedával ruce,
když umdléval,
seděl na kraji jeho postele
a plakal.

(Смъртта искаше от него покорство, / но той не знаеше какво е покорство / и до сетния си час / яростно воюваше / срещу смъртта. // Ангелът, който му повдигаше ръцете, / когато издъхваше, / седеше на края на леглото му / и плачеше.)

ЛИТЕРАТУРА

Гуардини 1998: Guardini, Romano. *Andělé. Teologické úvahy*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

Незвал 1965: Nezval. V. *Z mého života*. Praha: Československý spisovatel, 1965.

Стих 1998: Stich, Alexander. *Seifertova Světlem oděná*. Praha: Argo, 1998.

Превод от чешки: **Радост Железарова**

¹¹ Владимир Холан (Vladimír Holan, 1905 – 1980) – значим чешки поет и преводач. – Б. пр.